
**MTA Law Working Papers
2015/33**

**Molnár Kálmán és a két
világháború közötti alkotmányjog-
tudomány dilemmái**

Schweitzer Gábor

Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences

Budapest

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Molnár Kálmán és a két világháború közötti alkotmányjog-tudomány dilemmái

Az esettanulmány Molnár Kálmán (1881-1961) egri, majd pécsi közjogász-professzor pályafutásán keresztül azt kívánja szemléltetni, hogy a tételes alkotmányjogban, illetve a hivatalos alkotmányjogi felfogásban bekövetkezett gyökeres változások milyen szakmai és erkölcsi dilemmákat, lelkiismereti konfliktusokat váltottak ki az alkotmányjog egykori művelői részéről. Miként viszonyuljon az alkotmányjog tanára egy olyan helyzethez, amikor szakmai, erkölcsi, vagy lelkiismereti meggyőződésével ellentétes alkotmányjogi nézeteket és tételeket kell oktatnia? Mennyiben kell azonosulnia – azonosulnia kell-e egyáltalán – a hivatalos közjogi felfogással és alkotmányjogi tételekkel? Szabad-e, sőt, kell-e a hivatalostól eltérő szakmailag is alátámasztott véleményét a nyilvánosság elé tárnia? Molnár Kálmán válaszai azt mutatják, hogy felelősen gondolkodó és cselekvő jogtudósként pontosan tudta, mikor és hogyan kellett megszólalnia.

1. Az Alaptörvény 2011-es elfogadását követően a Fundamentum című folyóirat szerkesztősége néhány kérdést intézett az alkotmányjog oktatóihoz, amelyek között az is szerepelt, vajon fennáll-e az alkotmányjog oktatója vonatkozásában az adott hatalmi berendezkedéshez, avagy a tárgyi alkotmányhoz való lojalitás követelménye?¹ Sente Zoltán véleménye szerint egy egyetemi oktató nem teheti meg, hogy ne a személyes nézetei alapján adja elő, illetve ne a legjobb tudása szerint magyarázza a hatályos alkotmányjogot, amúgy pedig a szakmai etika sem engedi meg, hogy a belső konfliktusokat és a vállalhatatlan elemeket az oktató elhallgassa.² Az alkotmányjog oktatójának és kutatójának felelősségével és lelkiismereti szabadságával kapcsolatban pedig Chronowski Nóra arra mutatott rá, hogy az alkotmányjog oktatását a diszciplína politika-közeli jellege is befolyásolja, hiszen az alkotmányjog *„ismeretanyaga az alkotmányos gyakorlaton keresztül a politikum szférájában realizálódik”*. Az oktatónak a lelkiismereti szabadság tiszteletben tartása mellett ugyanakkor szakmailag meggyőző magyarázatot kell adnia az alkotmányjogi normák és intézmények működéséről. Az alkotmányjog tanára részéről mindazonáltal sokféle hozzáállás lehetséges a közjogi és

---

* tudományos főmunkatárs, MTA TK Jogtudományi Intézet – habilitált egyetemi docens, NKE Közigazgatástudományi Kar

¹ Lásd Fórum. Az alkotmányjog oktatásáról – az Alaptörvény után. Fundamentum, 2013/1. szám.

² Sente Zoltán: Salus rei publicae suprema lex esto. Fundamentum, 2013/1. szám. 39.

morális értelemben vett azonosulástól kezdve a semlegességen át egészen az elutasításig.³ Azaz az alkotmányjog oktatója és kutatója szakmai és lelkiismereti meggyőződése alapján alakítja ki az adott alkotmányos rendszerhez való viszonyát. A szakmai és morális felelősséggel, valamint oktatói és kutatói autonómiával összefüggő általános jellegű dilemmák természetesen nemcsak a közelmúltban, hanem a régmúltban is felmerültek.

2. Az alábbi esettanulmányban azt kívánom áttekinteni, hogy a tételes alkotmányjogban, illetve a hivatalos alkotmányjogi felfogásban bekövetkezett gyökeres változások milyen szakmai és erkölcsi dilemmákat, lelkiismereti konfliktusokat váltottak ki az alkotmányjog egykori művelői részéről? Miként viszonyuljon az alkotmányjog tanára egy olyan helyzethez, amikor szakmai, erkölcsi, vagy lelkiismereti meggyőződésével ellentétes alkotmányjogi nézeteket és tételeket kell oktatnia? Mennyiben kell azonosulnia – azonosulnia kell-e egyáltalán – a hivatalos közjogi felfogással és alkotmányjogi tételekkel? Szabad-e, sőt, kell-e a hivatalostól eltérő szakmailag is alátámasztott véleményét a nyilvánosság elé tárnia?

Úgy hiszem, Molnár Kálmán (1881-1961) pályafutása a bizonyítéka annak, hogy nem egészen légből kapottak az iménti felvetések.⁴ Meglehet, alkotmányjog-tudós pályatársai közül mások is szembesültek ehhez hasonló kérdésekkel, Molnár Kálmántól eltérően azonban nem igen hagytak hátra szakmai és erkölcsi dilemmáikról szóló feljegyzéseket.

Molnár Kálmán kora alkotmányjog-tudományának legjelentősebb művelői közé tartozott. Jogi tanulmányait a nagyváradi királyi jogakadémián és a budapesti tudományegyetem jog- államtudományi karán végezte, utóbb két éven keresztül Berlinben, Heidelbergben és Párizsban folytatott kiegészítő tanulmányokat. Négy évtizedet meghaladó oktatói és kutatói pályafutása során 1907-1925 között az Egri Érseki Joglyceum magyar közjogi, majd jogtörténet-egyházjogi tanszékén, 1926-1946 között a pécsi Erzsébet

---

³ Chronowski Nóra: Az alkotmányjog oktatása az Alaptörvény után – indoktrinációmentesen?!. *Fundamentum*, 2013/1. szám. 35.

⁴ Molnár Kálmán pályaképéhez lásd Ádám Antal: Molnár Kálmán. *Jura*, 2001/2. szám. 74-76.

Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara magyar közjogi tanszékén, végül 1946-1948 között a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara magyar közjogi tanszékén oktatott. Az alkotmányjog-tudomány művelőjeként leginkább a jogforrástan, a múltban gyökerező közjogi intézmények értelmezése, valamint a két világháború között érvényesülő ún. közjogi provizórium intézményeinek a kritikai bírálata foglalkoztatta. Közjogi felfogásának alakulására a történeti-jogi iskola volt hatással, különös tekintettel a magyar alkotmányjog idealisztikus és érték alapú megközelítésére, de alkotmányjogi munkáiban Nagy Ernő nyomdokain haladva már erőteljesen érvényesült a közjog-dogmatikai megközelítés, illetve módszer is. A magyar közjog területeit érintő tudományos munkássága elismeréseként az MTA 1942-ben levelező tagjává választotta. Néhány évvel később, 1948-ban Molnár Kálmánt – több professzortársával együtt – a szocialista jogászképzésre történő áttérés időszakában, nyugállományba helyezték, 1949-ben pedig az MTA átszervezésekor a semmitmondó tanácskozó tagok közé sorolták át. Szakmai életútja tehát 68 éves korában ért véget.

Óriás Nándor (1886-1992) az egri, majd pécsi tanártárs Molnár Kálmánt az önmagával szemben kérlelhetetlen, a hallgatók irányában szigorú, de a becsületes munkát örvendezve jutalmazó, lelkes és lelkesíteni tudó professzorként, a jogfolytonosság tántoríthatatlan híveként, a fajvédelmi törekvések ellenzőjeként, és végül, de nem utolsó sorban, a jogegyenlőség emelt fővel kiálló harcosaként jellemezte visszaemlékezéseiben.⁵

3. Molnár Kálmán éppenséggel az Óriás Nándor által is kiemelt jogfolytonosságról és az állampolgári jogegyenlőségről vallott nézetei miatt került szembe a két világháború között *mainstream* közjogi felfogással. De mi okozta a szembenállást?

Az első világháborút követően az önmagát a '67-es kiegyezés hívének tartó Molnár Kálmán tudományos munkásságának középpontjában a jogfolytonosság problematikája helyezkedett el. A jogfolytonosság fogalma alatt – miként memoárjaiban fogalmazott – „a

---

⁵ Óriás Nándor: Emlékeim töredékei. Szerk.: Ádám Antal. Pécs, 2006. 168-169.

hozzá nem értők, sőt bizony még egyes ún. szakemberek is csupán legitimizmust, itt-ott éppen csak politikai, sőt érzelmi (szentimentális) legitimizmust értettek”.⁶ A jogfolytonosság – ezen belül is az alaki jogfolytonosság – lényege viszont abban áll, hogy a jogszabályok alkotására, változtatására és eltörlésére csupán az alkotmány értelmében arra hivatott tényezők jogosultak. „A törvények alkotásának, eltörlésének és magyarázásának joga Magyarországon a törvényesen megkoronázott királyt és az országgyűlésre törvényesen összesereglett karokat és rendeket közösen illeti meg, s másképp nem gyakorolható”.⁷ A jogfolytonosság helyreállítását azért tartotta fontosnak, mert meggyőződése szerint jogfolytonosság nélkül nincs jog és nincs jogrend, sőt békés és nyugodt fejlődés sem. A jogfolytonosság kérdését nem tekintette másodrendű fontosságú formai természetű kérdésnek, mert véleménye szerint a jogban maga a forma jelenti a lényegét. A jognak ugyanis bizonyos formák között kell megjelennie, mert különben nem felelhet meg céljának, és nem is szolgálhat biztos zsinórmértékül. Az alaki jogfolytonosság követelményéből ugyanakkor – miként ezt többször hangsúlyozta – nem következik a Habsburg-ház uralmának a visszaállítása, sőt még magának a monarchikus államformának a fenntartása sem, hiszen az alkotmányos törvényhozást tartalmilag semmi sem köti. Az államforma megváltoztatásának az elvi lehetősége tehát benne rejlett az alaki jogfolytonosság eszmevilágában. Miként egyik 1919. őszi hírlapi cikkében is fogalmazott a jogfolytonosság mellett az államforma kérdése csak másodrendű fontosságú kérdés lehet. „...nyíltan bevallom, hogy inkább választanám a köztársaságot a jogfolytonosság alapján, mint a királyságot jogfolytonosság nélkül.”⁸

Molnár Kálmán 1919/1920 fordulóján – sokakkal együtt – még nem látta világosan a közjogi kibontakozás útját. Annyit azonban érzékelt, hogy az általa kiemelt fontosságúnak tartott jogfolytonosság nem az ő közjogi elgondolásai szerint fog helyreállni. Ekkor fogant

---

⁶ Dr. Molnár Kálmán nyug. egyetemi r. tanár Életrajzi vázlata. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, R. 313. 4. doboz

⁷ Molnár Kálmán: Alkotmányos jogrendünk és a közjogi provizórium. Pécs, Dunántúl Rt. Egyetemi Nyomdája, 1926. 8.

⁸ Molnár Kálmán: Jogfolytonosság. Egri Népújság, 1919. december 6. In: Molnár Kálmán egyetemi tanár összegyűjtött kisebb tanulmányai és cikkei. Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., 1932. 95.

meg benne az elhatározás, hogy ebben a helyzetben nem kíván a továbbiakban magyar közjogot oktatni. Kapóra jött a számára, hogy 1919. őszén 1918/1919-es politikai szerepvállalása miatt Altorjay Sándor, a jogtörténet-egyházjogi tanszék professzora lemondott katedrájáról. Erre a fenntartói jogokat gyakorló Szmrecsányi Lajos érsek 1919. novemberében leiratot intézett a tanári karhoz, hogy tegyenek előterjesztést a számára a megüresedett jogtörténet-egyházjogi tanszék betöltésére vonatkozóan. Még mielőtt azonban a tanári kar érdemben foglalkozhatott volna a kérdéssel, Molnár Kálmán levélben fordult az érsekhez, amelyben azt kérte, hogy – a tanszék betöltését legfeljebb a tanév végéig függőben hagyva – helyettesként tegye lehetővé a számára a jogtörténet-egyházjogi tanszékre átkerülést. Kérélmét lelkiismereti okokkal támasztotta alá. Arra hivatkozott ugyanis, hogy miután a gyökeresen átalakuló állami berendezkedésnek még a körvonalai sem láthatóak, a magyar közjog tanáráként tanácstalanul áll az előtt a kérdés előtt, hogy milyen alkotmányjogot kell majd a jövőben a tanítványaival megismertetnie. Noha egyelőre még az államforma kérdése sem dőlt el, de abban a – miként Molnár Kálmán írta – nem várt esetben, amennyiben Magyarország jövőendő államformája köztársaság lenne, nem óhajtana többé közjogot tanítani. *„Nem akarnék köztársasági közjogász lenni, de nem tudnám teljesíteni a közjog tanárának azt a szent hivatását, hogy a közintézmények ismertetése mellett azok szeretetét és a hozzájuk való ragaszkodást is belecsepegtesse tanítványai szívébe”*⁹ Ám ha meg is marad a monarchikus államforma, a közjogi változások nem biztos, hogy a jogfolytonosság követelményeinek a tiszteletben tartásával fognak bekövetkezni. Ebben az esetben pedig nem lenne képes olyan alkotmányjogot tanítani, *„amely a jogfolytonosság megakadása következtében (...) nem jog többé, hanem csupán tényleges állapot.”* Áthelyezését csak abban az esetben kérné a magyar közjogi tanszékről a jogtörténet-egyházjogi tanszékre, amennyiben fenti aggályainak bármelyike beigazolódná. A levélben érintett *„nagy alkotmányjogi kérdések”* tisztázódásáig a megüresedett tanszék betöltésének az elhalasztását kérte az érsektől, miközben a helyettesítést készséggel elvállalta. Ha viszont a megüresedett tanszék betöltésének az elhalasztása nem lenne teljesíthető, úgy arra kérte az érseket, hogy

---

⁹ Molnár Kálmán levele Szmrecsányi Lajosnak. Eger, 1919. november 17. Egri Főegyházmegyei Levéltár. Lycaei Facultas Juridica. 3922/1919. szám alatt

helyezze át a jogtörténet-egyházjogi tanszékre, egyúttal pedig a magyar közjogi tanszéket tekintse megüresedettnek.¹⁰

A tanári kar az 1919. november 24-i ülésen azt a javaslatot tette az érseknek, hogy a megüresedő jogtörténet-egyházjogi tanszék betöltését a tanév végéig halassza el. A helyettesi teendők ellátására pedig Molnár Kálmán megbízására tettek indítványt.¹¹ A fenntartó hozzájárult a tanári kar előterjesztéséhez. Ez a döntés azonban csak átmeneti megoldást jelentett Molnár Kálmán számára, hiszen 1920. február 29-i levelében már kifejezetten arra kérte az érseket, hogy 1920. július 1-jei hatállyal helyezze át a jogtörténet-egyházjogi tanszékre. *„Úgy látszik, a jogfolytonosság kérdésében a kocka már el van vetve. A nemzetgyűlés nem helyezkedik a jogfolytonosság álláspontjára. Az utolsó szó ugyan még nincs kimondva, s nekem erős a hitem, hogy a próbálkozások ideje után a jogfolytonosság végül mégis helyre fog állíttatni – de jogakadémiánknak érdeke, hogy a tanszék ne maradjon tovább betöltetlenül”*.¹² Molnár Kálmán ekkor már – egyetlen nappal Horthy Miklós kormányzóvá választása előtt – igen pontosan érzékelt, hogy a kormányzati tényezők az alaki jogfolytonossággal szemben az anyagi (tartalmi) tartalmi jogfolytonosságot helyezik előtérbe. Vagyis korábbi közjogi aggodalmai beigazolódni látszottak.

Szmrecsányi Lajos érsek ezúttal is támogatta Molnár Kálmán kérését és 1920. július 1-i hatállyal a jogtörténet-egyházjogi tanszék professzorává nevezte ki. Innentől kezdve Pécsre távozásáig demonstratív módon egyházjogi és jogtörténeti tárgyakat oktatott, miközben közjogi dolgozataiban és publicisztikai írásaiban széles körben hirdette alaki jogfolytonossági nézeteit és a kialakuló provizórikus jogrenddel szembeni további közjogi fenntartásait is.

---

¹⁰ Uo.

¹¹ Jegyzőkönyv a tanári kar 1919. november 24-i III. rendes üléséről. Heves Megyei Levéltár. VIII-1. Egri Érseki Jogakadémia iratai. Iktatott iratok. 44. doboz. 128/1919/20. szám alatt

¹² Molnár Kálmán levele Szmrecsányi Lajosnak. Eger, 1920. február 29. Heves Megyei Levéltár. VIII-1. Egri Érseki Jogakadémia iratai. 44. doboz. 290/1919/20. szám alatt

Joggal merülhet fel a kérdést, hogy mi tette lehetővé Molnár Kálmán számára 1926-ban a közjogi tanszékre történő visszatérést, hiszen az általa kardinális fontosságúnak tekintett alaki jogfolytonosság nem állt helyre? Sem akkor, sem a későbbiekben. Sőt, a hivatalos közjogtudomány azt az álláspontot képviselte, hogy a jogfolytonosság addigra hazánkban lényegében helyre is állt. Ez az álláspontot vallotta Tomcsányi Móric (1878-1951), a budapesti tudományegyetem közjogász-professzora is, aki több kiadást megért magyar közjogi tankönyvében azt hirdette, hogy a felsőház felállításáról rendelkező 1926. évi XXII. tc. elfogadásával Magyarországon – a királyi szék átmeneti üresedésétől eltekintve – lényegében helyreállt a jogfolytonosság.¹³

A magyar közjogi tanszék elfogadásának magyarázatát Molnár Kálmán esetében alighanem az 1920-as évek közepén kidolgozott ún. *kettős jogrend* elméletében kell keresnünk. Molnár Kálmán ugyanis azt vallotta – tankönyvében is ezt oktatta –, hogy 1920 óta „*két közjogi jogrend*” él egymás mellett Magyarországon: a vis major miatt átmenetileg érvényesülni nem tudó „*ősi alkotmányos jogrend*” és a hétköznapi életben érvényesülő „*ideiglenes és rendkívüli jogrend*”, amelynek az a hivatása, hogy a jogi anarchiát elkerülve egyengesse a rendes közjogi mederbe való visszatérés útját. Ebből következően a provizórikus jogrend is valóságos jogrendnek, a nemzet szokásjogi megnyilvánulásán nyugvó, szurrogát jogrendnek minősül, amelynek az állampolgárok mindaddig engedelmességgel tartoznak, ameddig ez a jogrend az „*ősi alkotmányos jogrend*” visszaállításának az útját, azaz a jogfolytonosság helyreállítását egyengeti. Ez tehát az egymáshoz való viszonya a „*nyugvó*”, vagy „*virtuális*” jogrendnek és a „*kisegítő*”, vagy „*aktuális*” jogrendnek.¹⁴

A jogfolytonossági elmélet továbbfejlesztése során tehát az alaptétel nem sérült meg. Molnár Kálmán továbbra is úgy látta, hogy a jogfolytonosság nem állt helyre

---

¹³ Tomcsányi Móric: Magyarország közjoga. Harmadik átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1940. 375.

¹⁴ Molnár Kálmán: Alkotmányos jogrendünk és a közjogi provizórium. Pécs, Dunántúl Rt. Egyetemi Nyomda, 1926.

Magyarországon, és célként továbbra is a jogfolytonosság helyreállítását tekintette. Annyi változás történt, hogy a kettős jogrend elméletének megalkotásával az átmenetileg érvényesülni nem tudó „ősi” alkotmányos jogrend mellett elismerte az 1920 óta létrejött provizórikus jogrend érvényét, még ha az alakítások terén maradtak is fenntartásai. Nem vonta kétségbe az új közjogi rendszer alapjait lerakó nemzetgyűlés legitimitását sem, „csupán” a törvényhozó testület szuverenitásának teljességét kérdőjelezte meg. Ennek az elméleti konstrukciónak a kidolgozása mindenesetre lehetővé tette a számára a magyar közjogi tanszékre történő visszatérést, hiszen jogfolytonossági nézeteit nem kellett feladnia, csak továbbfejlesztenie, miközben elvtelen kompromisszumot sem kellett kötnie.

A közjogi provizórium intézményeinek oktatásával kapcsolatos aggályok másokban is felmerültek, legalábbis erre utal a következő levélrészlet. Barabási Kun József (1875-1945), a debreceni tudományegyetem közjogász-professzora egyik Concha Győzőhöz (1846-1933) intézett 1924-es levelében számolt be arról, miként is oktatja a debreceni joghallgatóknak a provizórikus jogrendet. A levélíró t ugyanis azzal rágalmazták meg, hogy a közjogot a jogfolytonosságra tekintet nélkül tanítja. Úgy gondolta, álláspontját szükséges a mesterének tartott Concha Győző előtt tisztázni. *„Nos, a valóság az, hogy minden iskolai év elején már az első előadásomban hangoztatom (és évközben is folyton ismétlem), hogy jelenleg a közjogi provizórium állapotában élünk, miután történeti alkotmányunk alapintézményei (király, országgyűlés) a jogfolytonosság erőszakos megszakítása folytán egyelőre nem működhetnek, hanem funkcióikat – a viszonyok kényszere miatt – átmenetileg bizonyos kiegészítő, ideiglenes szervek (kormányzó, nemzetgyűlés) végzik. Előadásaim alapja mindig a történeti alkotmány, de emellett, illetve ezzel kapcsolatban ismertetnem kell hallgatóimmal az 1920: I. tc. alapján és óta létrejött ideiglenes berendezkedéseket is. Azt hiszem, ez minden közjogi tanárnak feltétlen kötelessége.”*¹⁵

---

¹⁵ barabási Kun József levele Concha Győzőnek. Debrecen, 1924. február 15. MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 4811/394.

4. A jogfolytonosság, illetve a provizórikus jogrend intézményeinek hivatalostól eltérő értelmezése mellett Molnár Kálmán számára a másik szakmai és erkölcsi dilemmát a jogegyenlőség elvének a diszkriminatív zsidótörvények általi megszüntetése jelentette. Az 1949-ben papírra vetett visszaemlékezésekben írt arról, hogy az antiszemitizmus embertelen tobzódásával szembeni helytállás volt számára a legnehezebb. Részben azért, mert az antiszemitizmus gyökerei olyan forrásokból táplálkoztak, amelyet – megítélése szerint – *„a zsidók széles rétegeinek féktelen és aránytalan érvényesülési vágya, kapzsisága, és ebből származó szemet szűrő, egészségtelen és káros térhódítása is táplált”*, amire egyébként publicisztikai írásaiban korábban ő maga is többször rámutatott. Ám az a keresztény légkör, amelyben felnevelkedett, szükségképpen szembeállította minden olyan mozgalommal, amely a cégérül használt keresztény jelszót kompromittálta, és a keresztet, *„a megváltás és isteni szeretet szent jelvényét”* különböző formákba torzítva, zagyva programok olcsó népszerűsítése céljából a gyűlölet szimbólumává tette.¹⁶ Ez lehetett tehát az erkölcsi magyarázata annak, miért tiltakozott több alkalommal is a sajtó nyilvánossága előtt – az aktív közjogász professzorok közül egyedüliként – az állampolgári jogegyenlőség elvét felrúgó zsidótörvények meghozatala ellen 1938-ban, illetve 1939-ben¹⁷. S akkor, amikor a kormányzat 1938-ban még azt állította, hogy az ún. első zsidótörvény, az 1938. évi XV. tc. rendelkezései nem állnak ellentétben az állampolgári jogegyenlőség elvével, Molnár Kálmán mellébeszélés nélkül kimondta egyik 1938-ban megjelent kötetében, hogy a zsidótörvény rendelkezései megszüntették az állampolgárok egyenjogúságát a zsidók és a zsidókkal egy tekintet alá eső személyek vonatkozásában.¹⁸ A közjogi gettó létesítését elutasította és eszébe sem jutott, hogy közjogi érvekkel alátámassza, netalántán legitimálja – miként ezt némely közjogász-professzor tette – a jogegyenlőség megszüntetésének szükségességét¹⁹. A diszkriminatív törvényekről alkotott véleményét

---

¹⁶ Dr. Molnár Kálmán nyug. egyetemi r. tanár Életrajzi vázlat. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, R. 313. 4. doboz

¹⁷ A nyugalmazott közjogász-professzorok közül Polner Ödön, a szegedi tudományegyetem professzora is többször tiltakozott a faji szemléletű, kirekesztő rendelkezések meghozatala ellen.

¹⁸ Molnár Kálmán: Alkotmányjogi reformjaink az 1937 és 1938 években. Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, 1938. 163.

¹⁹ Kaas Albert közjogász-professzor akként vélekedett, hogy a jogegyenlőséget és az emberi jogokat az államok csak addig a pontig tisztelték, ameddig ezek a jogelvek nem veszélyeztették a közösség egyetemes érdekeit, ám ha a valódi közérdek megkívánta, szűkítették a jogegyenlőséget és az emberi jogokat. A zsidókérdés véleménye

mutatják azok a lapalji sorok is, amelyeket saját használatban lévő, eredendően 1929-ben közzétett magyar közjogi tankönyvébe írt „Az állampolgárok egyenjogúsága” c. fejezet 130. oldalán. *„Zsidótörvények!! Anatole France mondja, hogy 'a butaság szomorúbb, mint a gonoszság. Mert a gonoszság néha szünetel, a butaság soha!' – Ehhez hozzátehetjük, hogy legszomorúbb, ha a kettő együtt jelentkezik.*”²⁰

A provizórium közjogi intézményeit és kisiklásait vizsgáló 1945-ben megjelent tanulmányában Molnár Kálmán a két világháború közötti időszak negatív fejleményei között említette meg a jogrend zsidótörvények általi szétzúzását is. A zsidótörvények ugyanis nemcsak a magyar alkotmányjog legbiztosabb alapkövének tekintett jogegyenlőséget szüntették meg, hanem a maguk egészében robbantották fel a jogrendet.²¹

5. Molnár Kálmán azonban nemcsak a jogegyenlőség elvét felrúgó, a társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális és közéleti kirekesztést intézményesítő zsidótörvények meghozatala ellen tiltakozott, hanem felelősen gondolkodó jogászprofesszorként és egyetemi vezetőként többször is felemelte szavát a jogászfifúságot is fertőző felforgató szélsőjobboldali, illetve nemzeti-szocialista nézetek ellen. Az 1941. szeptember 23-án tartott tanévnyitó dékáni beszéd is hűen tükrözte Molnár Kálmán humanista meggyőződését. Beszédében mindenekelőtt és mindenekfelett a felebaráti szeretetnek, valamint az emberi méltóság tiszteletének a fontosságát emelte ki. Mindig és minden körülmények között embernek, emberséges embernek kell lenni.²² Következő tanácsként pedig azt adta útravalóul, hogy tanuljanak meg gondolkodni és gondolkodva ítéletet alkotni, mert *„embervoltunknak”* ez a követelménye. Olyan tanácsot sohasem adna az ifjúságnak, hogy ne politizáljon, hiszen ez azt jelentené, hogy ne érdeklődjenek hazájuk, nemzetük sorsa iránt. Ám mielőtt valamilyen szervezet tagjává szegődnének, alaposan

---

szerint akkor juthat nyugvópontra, ha a zsidóság lemond arról a helyzeti előnyről, amelyet évtizedeken keresztül élvezett és szakít „öncélúságával”. Kaas Albert: A zsidókérdés. Bp., Stádium Sajtóvállalat Rt., 1938. 15.

²⁰ A „Magyar közjog” 130. oldalán olvasható bejegyzést lásd MTA Könyvtára Kézirattára, Ms 2413/92.

²¹ Molnár Kálmán: A két világháború közötti provizórium közjogi mérlege. Pécs, Karl Lajos Könyvkiadó, 1945. 21.

²² Dékáni tanévnyitó beszéd. (1941. szeptember 23.). In: Dékáni beszédek. Különlenyomat a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem 1941-42. tanévi irataiból. 31. szám. Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és nyomda Rt., 1942. 4-5.

tájékozódjanak, és „*komoly megfontolás*” előzze meg a döntést. Ne engedje magát az ifjúság megtéveszteni a propaganda hírverésétől, „*s minél többet ígérnek a hangoztatott jelszavak és programok, annál aggályosabban mérlegelje azok komolyságát*”, vajon a kitűzött cél erkölcsileg igazolható-e? Vajon a kívánatos cél tisztességes emberek által igénybe vehető eszközökkel megvalósítható-e egyáltalán?²³ Óvakodni kell az egyoldalúságtól is. „*Ne dugják be a füleiket az érvek elől.*” Ne csupán egyetlen könyv, vagy hírlap alapján alkossanak véleményt az őket érdeklő tudományos, vagy politikai kérdésekről. „*Amilyen komikus és nevetséges a tudományos életben az unius libri doctor, ugyanolyan veszedelmes a politikai közéletben az egyoldalú pártelfogultság megszállottja, akinek nincsenek gátlásai, aki bizonyos politikai varázsigék ráolvasásával minden létező, vagy még felmerülő problémát tévedhetetlenül azonnal meg tud oldani.*” Ne legyenek olyan bírók, akik már akkor készek az ítélettel, mielőtt a másik felet meghallgatták volna.²⁴ Igyekezzenek ugyanakkor a közepszerűség fölé emelkedni. Nagy tévedés azt gondolni, hogy a közösségi élet előnyére válik az, ha a közösségi munkát „*emberszabású gépek*” végzik. Az egyéniség nem kizárólag a vezetők kiváltsága, hiszen valamennyien emberek vagyunk, és „*embermódra*” akarunk élni.²⁵

6. Hosszú pályafutása során Molnár Kálmánnak többször is szembesülnie kellett a bevezetésben említett szakmai és erkölcsi dilemmákkal. A két világháború közötti időszakban közjogi nézetei összeütközésbe kerültek az uralkodó felfogással. Amikor úgy látta, hogy nyugodt lelkiismerettel nem tudná teljesíteni a közjog tanárával szemben támasztott elvárásokat, otthagya katedróját. Azt gondolta ugyanis, hogy nyugodt lelkiismerettel képtelen lenne olyan közjogi elveket és tételes jogszabályokat oktatni, amelyekkel nem tud azonosulni. A közjogi tanszékre visszatérve a hatályos közjogot már a hivatalostól eltérő, sajátos közjogi felfogása szerint oktatta. Úgy vélhette, hogy ez nemcsak joga, de kötelessége is egy felelősen gondolkodó jogtudósnak. Az állampolgári jogegyenlőség melletti nyilvános kiállásainak erkölcsi súlyát utóbb pedig csak növelte,

---

²³ Uo. 6.

²⁴ Uo. 7.

²⁵ Uo.

hogy a kiállítás szükségessége felől előbb önmagát kellett meggyőznie. A II. világháború idején, felelősen és humánusan gondolkodó egyetemi vezetőként arra törekedett, hogy világos erkölcsi útmutatást adjon a hallgatóság számára.

A bibliai szentencia szerint ideje van a hallgatásnak, és ideje van a beszédnek. Molnár Kálmán a jelek szerint mindig megérezte, hogy mikor jött el számára annak a bizonyos beszédnek az ideje.

© Schweitzer Gábor, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Körösényi András főigazgató

Felelős szerkesztő: Szalai Ákos

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Szalai Ákos, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515